

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Henrik Åkesson

En fråga om sannolikhet

Bedömningen av flera osäkra rättsfakta

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Jacob Öberg

Termin: HT 2019

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
1 INLEDNING	3
1.1 Bakgrund och forskningsläge	3
1.2 Syfte och frågeställningar	4
1.3 Avgränsingar	4
1.4 Metod och material	4
1.5 Disposition	6
2 BEDÖMNINGEN AV FLERA OSÄKRA RÄTTSAKTA	7
2.1 Processrättsliga utgångspunkter	7
2.2 Kumulativa rättsakta	8
2.3 Alternativa rättsakta	10
2.4 Alternativa grunder	11
2.4.1 Rättsfall	13
2.5 Sannolikheten för samma resultat	15
3 ANALYS	17
4 SLUTSATSER	27
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	29

Summary

This study illustrates the problem of the legal assessment regarding the existence of several uncertain dispositive facts. In order for a dispositive fact to be considered proven, it has to be made probable to the degree that corresponds to the evidentiary requirement. However, there are divided opinions on how to reach the evidentiary requirement as several uncertain dispositive facts are subject to the court's review. Should each fact be assessed individually or is it the total degree of probability that should correspond to the evidentiary requirement? If the facts are cumulative, the likelihood of the existence of several dispositive facts is less than that of each individual fact. However, if they are alternative, the overall probability is greater than that of each individual. The different methods can thus lead to different outcomes.

The traditional sources of law provide little guidance regarding this problem. Furthermore, the discussion in the Swedish doctrine has primarily been focused on cumulative facts, while the assessment of alternative facts has been treated quite sparingly. Therefore, an analytical method was used to analyze the problem using other sources. The use of Norwegian doctrine, case law from lower courts and probability calculations has thus led to a freer analysis. Rulings from the Swedish Supreme Court have also been reviewed to examine the court's assessment of alternative facts, attributable to alternative grounds.

The analysis has led to the conclusion that the total probability should be subject to the court's review. If a legal rule stipulates that several cumulative facts must be fulfilled, the court should assess them together. If a legal rule contains alternative conditions, the assessment should instead aim at whether any alternative has existed. However, if the alternatives are attributable to different legal rules, one should be more cautious. If there is no close connection between the various alternatives, they should be kept separate. However, if such a relationship exists, a joint assessment should be made.

Sammanfattning

Denna studie belyser problematiken kring den rättsliga bedömningen avseende existensen av flera osäkra rättsfakta. För att ett rättsfaktum ska anses bevisat behöver det göras sannolikt till den grad som motsvarar beviskravet. Det råder dock delade meningar om hur beviskravet ska uppnås då flera osäkra rättsfakta är föremål för rättens prövning. Ska varje rättsfaktum bedömas för sig eller är det den totala sannolikhetsgraden som ska motsvara beviskravet? Är omständigheterna kumulativa blir sannolikheten för att flera rättsfakta förelegat mindre än den för varje enskilt faktum. Är de istället alternativa blir den totala sannolikheten större än den för varje enskilt alternativ. De olika bedömningssätten kan således medföra olika utgångar.

De traditionella rättskällorna ger ingen större ledning i hur bedömningen bör ske. Vidare har diskussionen i den svenska doktrinen främst avsett kumulativa rättsfakta, medan bedömningen av alternativa rättsfakta endast behandlats sparsamt. Då det funnits ett behov att analysera ämnet med hjälp av andra källor har en rättsanalytisk metod tillämpats. Norsk doktrin, underrättspraxis och sannolikhetsuträkningar har undersökts, vilket medfört en friare analys. En genomgång har även skett av Högsta domstolens bedömning i mål där alternativa rättsfakta varit hänförliga till olika alternativa grunder.

Analysen har medfört slutsatsen att den sammanlagda sannolikheten bör vara föremål för rättens prövning. Stadgar en rättsregel att flera kumulativa omständigheter måste vara uppfyllda bör rätten pröva om samtliga förelegat. Innehåller en rättsregel alternativa rekvisit bör bedömningen istället ta sikte på om något alternativ förelegat. Är alternativen hänförliga till olika rättsregler bör bedömningen däremot vara något försiktigare. Finns det inget nära samband mellan de olika alternativen bör dessa hållas åtskilda i den rättsliga prövningen. Finns däremot ett sådant samband bör det ske en gemensam bedömning.

1 Inledning

1.1 Bakgrund och forskningsläge

Inte sällan måste domstolen fatta ett avgörande trots att det inte med säkerhet går att konstatera vilka omständigheter som faktiskt varit för handen. Domstolen tillämpar då olika hjälpregler vilka leder till att en viss part förlorar målet om inte bevisningen når upp till ett angivet krav.¹ Hur detta krav ska uppnås då det finns en osäkerhet kring flera omständigheter råder det dock delade meningar om i den juridiska doktrinen.

I podcasten *Öppet fall* från Juridiska fakulteten i Lund diskuteras denna problematik med utgångspunkt i ett rättsfall² där en kärke haft fyra alternativa grunder för yrkandet att ett testamente skulle ogiltigförklaras. Ska det göras sannolikt att i vart fall någon situation förelegat som medför att testamentet ska förklaras ogiltigt eller ska varje alternativ bedömas var för sig? Prövas varje grund för sig kan bevisningen anses vara otillräcklig då inget av alternativen kan göras sannolikt till den nivå som krävs. Sker det däremot en gemensam bedömning av grunderna kan det vara ytterst sannolikt att något av alternativen varit för handen.³ Eftersom bedömningssätten kan medföra olika utgångar finns det ett behov att närmare analysera denna fråga.

Den juridiska diskussionen kring problematiken är sparsam och har främst tagit sikte på bedömningen av de rättsfakta⁴ som är hänförliga till samma rättsregel. Det område som fått störst utrymme i den juridiska doktrinen är dessutom omständigheter av kumulativ karaktär. Jag har däremot funnit att svensk doktrin varit väldigt begränsad avseende bedömningen av alternativa rättsfakta och alternativa grunder. Problematiken kring den rättsliga bedömningen av dessa behandlas främst av Torstein Eckhoff⁵ i *Tvilsrisikoen*.

¹ Westberg (2013) s. 370–372.

² Fallet behandlas i avsnitt 2.4.1.

³ Juridiska fakulteten i Lund (2019-10-10).

⁴ Begreppet rättsfakta förklaras i avsnitt 2.1.

⁵ Tidigare professor i rättsvetenskap vid Oslo universitet.

Detta resonemang har sedan kommenterats och utvecklats av bland annat Bengt Lindell⁶ i *Sakfrågor och rättsfrågor* samt Jens Edvin A. Skoghøy⁷ i *Tvisteløsning*.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att analysera den rättsliga bedömningen avseende existensen av flera osäkra rättsfakta. Häri innefattas särskilt att undersöka bedömningen då dessa är hänförliga till olika alternativa grunder.

För att uppnå detta syfte har följande frågeställningar använts: Hur bör rätten bedöma om kravet på bevisning är uppnått då flera osäkra rättsfakta är föremål för rättens prövning? Hur bör denna bedömning ske i de fall osäkra rättsfakta är hänförliga till alternativa grunder?

1.3 Avgränsningar

Då ämnet berör flertalet processrättsliga områden har avgränsningar varit nödvändiga av både tids- och platskäl. Av denna anledning görs ingen redogörelse för rättens bevisvärdering i sig. Det sker inte heller någon ingående beskrivning av reglerna om bevisbörda och beviskrav. Vidare har det vidtagits en undersökning av avgöranden från Högsta domstolen, vilken endast tagit sikte på bedömningen av alternativa grunder. För att begränsa antalet domar har sökorden *ogiltighet testamente* och *ogiltighet köp* använts i den juridiska databasen *Infotorg*.

1.4 Metod och material

För att besvara frågeställningarna har huvudsakligen en rättsanalytisk metod använts. Denna metod har tillämpats då syftet varit att analysera rättsläget. I detta avseende skiljer sig den rättsanalytiska metoden från den

⁶ Professor i processrätt vid juridiska institutionen i Uppsala.

⁷ Professor i rättsvetenskap vid Tromsø universitet.

rättsdogmatiska, vilken istället används för fastställandet av gällande rätt.⁸ De olika metoderna är dock inte helt skilda, utan går ofta in i varandra.⁹

Den rättsdogmatiska metoden utreder rättsläget genom att undersöka lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten samt juridisk doktrin.¹⁰ Annat material än dessa rättskällor får däremot enbart ett marginellt värde i en rättsdogmatisk studie.¹¹ Tillämpas istället en rättsanalytisk metod kan även annat material användas för att analysera rättsläget. Exempelvis kan underrättspraxis användas, men även andra vetenskaper såsom statistik.¹² Tillämpandet av andra vetenskaper kan dessutom resultera i förslag på förändring och utveckling av rätten.¹³ Den rättsanalytiska metoden är således friare och till skillnad från det rättsdogmatiska synsättet finns inte enbart ett rätt svar på det juridiska problemet som undersöks. Ett självklart inslag i den rättsanalytiska metoden är även ett kritiserande av gällande rätt.¹⁴

För att analysera rättsläget krävs det dock först en redogörelse av gällande rätt, varav traditionella rättskällor använts. Lagtext och förarbeten har dock inte givit någon vägledning för besvarandet av de frågeställningar som uppställts. Det saknas dessutom vägledande avgörande från Högsta domstolen där problematiken ställts på sin spets. För att särskilt undersöka Högsta domstolens behandling av alternativa grunder har det skett en genomgång av 119 domar. På grund av den varierande strukturen på dessa har det inneburit ett mycket tidskrävande arbete att först utröna huruvida alternativa grunder varit föremål för domstolens prövning, samt hur dessa i sådant fall bedömts. Även underrättspraxis i form av ett tingsrättsfall samt dess fortsatta bedömning i hovrätten har lyfts fram. Dessa har använts för att på ett tydligt sätt skildra de olika bedömningsätten. Till skillnad från övriga rättsfall har hovrätten dessutom uttryckligen behandlat frågan om hur

⁸ Sandgren (2018) s. 61.

⁹ Sandgren (2018) s. 48.

¹⁰ Kleineman (2018) s. 21.

¹¹ Sandgren (2018) s. 49.

¹² Sandgren (2018) s. 50–51.

¹³ Lehrberg (2019) s. 242.

¹⁴ Sandgren (2018) s. 51.

bedömningen ska ske i de fall osäkerheten är hänförlig till olika alternativa grunder.

Eftersom ämnet för denna uppsats endast behandlats sparsamt i svensk doktrin har främst norska källor använts. Det finns således en risk att dessa inte avspeglar den uppfattning som finns inom det svenska rättsväsendet. Det görs emellertid inget anspråk på att fastställa gällande rätt utifrån den norska doktrinen, utan denna används endast för att analysera rättsläget. Den förhållandevis sparsamma behandlingen har vidare inneburit att sannolikhetsberäkningar särskilt lyfts fram. Utöver det juridiska materialet har således statistisk litteratur använts för att utreda hur sannolikheten kan beräknas för olika alternativ. Vidare har även Christian Dahlman¹⁵ och Pierre Carbonnier¹⁶ kontaktats, vilka bekräftat att den beräkningsmetod som använts i slutet av uppsatsens analysdel varit korrekt.

Genom tillämpandet av en rättsanalytisk metod har det således varit möjligt att göra en djupare och friare analys än vad som följer av ett strikt dogmatiskt arbetssätt. Denna metod har även gett stort utrymme för en analys av rättsläget utifrån ett kritiskt perspektiv.

1.5 Disposition

Kapitel 2 åsyftar att både undersöka rättsläget och belysa den diskussion som förts angående bedömningen av osäkra rättsfakta. Kapitlet innehåller en kort redogörelse för grundläggande processrättsliga utgångspunkter och begrepp. Därefter behandlas bedömningen avseende flera rättsfaktums existens. Kapitlet avslutas med en beskrivning av statistisk sannolikhetsberäkning avseende den totala sannolikheten för olika alternativ som innebär samma resultat. Det material som presenterats analyseras sedan djupgående i kapitel 3. I kapitel 4 presenteras avslutningsvis författarens slutsatser, där frågeställningarna besvaras.

¹⁵ Professor på juridiska fakulteten vid Lunds universitet, e-post den 11 december 2019.

¹⁶ Universitetsadjunkt på statistiska institutionen vid Lund universitet, e-post < pierre.carbonnier@stat.lu.se > den 10 december 2019.

2 Bedömningen av flera osäkra rättsfakta

Denna framställning åsyftar att redogöra för rättsläget och de centrala synsätt som framförts angående bedömningen av flera osäkra rättsfakta. Inledningsvis beskrivs grundläggande processrättsliga utgångspunkter då den fortsatta framställningen baseras på dessa. Därefter behandlas problematiken för bedömningen av kumulativa rättsfakta, följt av alternativa rättsfakta och slutligen alternativa grunder. För att fastställa den totala sannolikheten för att ett visst resultat ska inträffa vid olika omständigheter avslutas kapitlet sedermera med en redovisning för en sådan beräkningsmetod.

2.1 Processrättsliga utgångspunkter

Rättegångsbalken (RB) 17 kap. 3 § stadgar att dom inte ska givas över annat eller mera än det som en part yrkat, samt att domen i dispositiva tvistemål inte får grundas på någon omständighet som är utanför den åberopade grunden. Det är således parterna som bestämmer omfattningen av rättens prövning.¹⁷ Till stöd för yrkandet framförs rättsfakta.¹⁸ Dessa utgör grunden för käromålet.¹⁹ Rättsfakta är de faktiska omständigheter som motsvarar rekvisiten i en civilrättslig regel.²⁰ I de fall en lagregels rekvisit är kumulativa ska samtliga rättsfakta varit för handen för att rättsföljden ska inträffa, är de istället alternativa räcker det att ett av dem förelegat.²¹ Även alternativa grunder kan åberopas för samma yrkande, vilka inte nödvändigtvis behöver utesluta varandra.²²

Bevistemat anger i sin tur vad det är som ska bevisas.²³ Då det slutgiltiga bevisemat är ett rättsfaktum, blir detta föremål för reglerna om bevisbörda

¹⁷ SOU 1938:44 s. 213.

¹⁸ Ekelöf m.fl. (2016) s. 41.

¹⁹ Lindell (2017) s. 118.

²⁰ Ekelöf m.fl. (2016) s. 42.

²¹ Lehrberg (2019) s. 135–136.

²² Ekelöf m.fl. (2016) s. 46.

²³ Kolflaath (2008) s. 150.

och beviskrav.²⁴ Är det osäkert om ett rättsfaktum förelegat placeras bevisbördan på en av parterna och medför att denna förlorar målet om det inte kan bevisas att faktumet varit för handen. Beviskravet anger sedan den grad av sannolikhet som krävs för att det osäkra rättsfaktumet ska anses bevisat.²⁵ Av RB 17 kap. 7 § första stycket, femte punkten, följer dessutom att rätten ska redogöra för vad som ansetts bevisat i domskälen. Detta medför att det blir möjligt att kontrollera prövningen, vilket är av betydelse för ett eventuellt förfarande i högre rätt.²⁶

2.2 Kumulativa rättsfakta

Problematiken kring huruvida det är tillräckligt att beviskravet är uppfyllt för varje rättsfaktum för sig eller om det ska ske en sammantagen bedömning kan illustreras genom följande exempel. Vi antar att sannolikhetsgraden måste överstiga 98 % för att beviskravet ska anses uppnått och att den rättsregel som tillämpas innehåller två kumulativa rekvisit. Bevisningen som frambringats har medfört att sannolikheten för att rättsfaktum A förelegat är 98,5 %, likaså kan det konstateras att sannolikheten för att rättsfaktum B förelegat är 98,5 %. Vi antar vidare att A och B är oberoende av varandra så att sannolikheten för A inte påverkas av B och vice versa. Sannolikheten för att både A och B förelegat är då ungefär 97 % ($0,985 \times 0,985$). Utifrån en separat prövning av dessa är beviskravet uppnått, sker istället en sammantagen bedömning ska däremot talan ogillas.²⁷

I det av Lars Heuman²⁸ omarbetade kapitlet om bevisbörda och beviskrav i *Rättegång IV* uppges emellertid att den sammantagna sannolikheten inte ska beaktas. Det ska istället ske en separat prövning, vilket innebär att det är tillräckligt att parten som har bevisbördan för flera osäkra rättsfakta kan styrka dessa var för sig.²⁹ Att beviskravets styrka ska hänföras till varje enskilt

²⁴ Ekelöf m.fl. (2009) s. 17–18.

²⁵ Heuman (2005) s. 16.

²⁶ SOU 1938:44 s. 218.

²⁷ Dahlman (2018) s. 169–170.

²⁸ Professor emeritus vid juridiska institutionen i Stockholm.

²⁹ Ekelöf m.fl. (2009) s. 81.

rättsfaktum framgår även av Peter Fitgers³⁰ kommentar till rättegångsbalken.³¹ Den separata bedömningen kan däremot vara svårmotiverad utifrån ett kunskapsteoretiskt perspektiv.³² Skulle den sammanlagda sannolikheten beaktats hade det dock varit för svårt att fullgöra bevisbördan i de fall då den tillämpliga rättsregeln innehåller flera kumulativa rekvisit. Dessutom har Heuman påpekat att han inte funnit belägg i praxis på att den sammantagna sannolikheten beaktats.³³

Både Lindell och Dahlman har däremot hävdats att det ska ske en sannolikhetsbedömning för existensen av samtliga rättsfakta då dessa är kumulativa.³⁴ Då det uppställts kumulativa rekvisit är det rimligt att anta att lagstiftaren åsyftat att dess förening ska styrkas. Detta torde också följa av legalitetsprincipen. Stadgar en rättsregel att A och B ska ha varit för handen för att rättsföljden ska inträffa måste det således bevisas att bägge förelegat. Dahlman har i sin tur även påtalat att han inte vet något rättsfall som ger stöd för uppfattningen att beviskravet gäller för varje enskilt rättsfaktum.³⁵

Matematiska beräkningsmetoder visar även hur den sammanlagda sannolikheten kan fastställas på ett rationellt sätt och bör, enligt Markus Jerkø³⁶, därför användas. Uppfattningen att det är orimligt svårt att nå beviskravet om den sammantagna sannolikheten ska beaktas bygger dessutom på en felaktig användning av de matematiska beräkningsmetoderna. Beräkningen ska nämligen ske på annat sätt om de enskilda sannolikheterna inte är oberoende av varandra.³⁷ För att beräkna sannolikheten för förekomsten av både A och B i sådant fall multipliceras istället *sannolikheten för A* med *sannolikheten för B givet att A förelegat*.³⁸ Den totala sannolikheten blir då högre än den för oberoende rättsfakta men lägre än den lägsta av de

³⁰ Tidigare hedersdoktor vid Uppsala universitet.

³¹ Fitger m.fl. (1948) 35:26b, supplement 63, aug 2009.

³² Ekelöf m.fl. (2009) s. 81 fn 12.

³³ Heuman (2005) s. 96.

³⁴ Se Lindell (1987) s. 206 och Dahlman (2018) s. 172.

³⁵ Dahlman (2018) s. 172–173.

³⁶ Postdoktor vid juridiska fakulteten i Oslo.

³⁷ Jerkø (2017) s. 429–430.

³⁸ Jerkø (2017) s. 426.

enskilda sannolikheterna.³⁹ Sker uträkningen på ett korrekt sätt blir det således inte orimligt svårt att nå beviskravet.⁴⁰

2.3 Alternativa rättsfakta

Till skillnad från vid kumulativa rättsfakta ökar den totala sannolikheten då flera alternativa omständigheter beaktas. Detta då den samlade sannolikheten för *A eller B* är större än deras enskilda sannolikheter.⁴¹ För att beräkna sannolikheten för att minst ett av alternativen förelegat då dessa utesluter varandra adderas de enskilda sannolikheterna. Är de istället oberoende och inte utesluter varandra adderas dessa och därefter subtraheras produkten av de enskilda sannolikheterna.⁴²

Alternativa omständigheter kan exempelvis vara föremål för rättens prövning om det är oklart om en fordran erkänts av gäldenären inom en viss tidsfrist. Det kan vara osäkert om denna erkänts den 30 januari eller dagen dessförinnan. Eckhoff har ansett att det inte borde ha någon betydelse för bedömningen om det vore omöjligt att säga vilken specifik dag erkännandet ägt rum, det som är av rättslig betydelse är enbart om erkännandet gjorts inom eller efter tidsfristen. Av samma anledning har det inte någon betydelse vilket av en rättsregels alternativa rekvisit som motsvarat de faktiska omständigheterna. Stadgar exempelvis en rättsregel flera alternativa omständigheter där samtliga medför ogiltighet har det inte någon betydelse vilken av dessa som varit för handen. Bevisemat bör istället vara om något av alternativen förelegat.⁴³ En liknande åsikt har uttryckts av Skoghøy, som ansett att den sammanlagda sannolikheten bör kunna beaktas då det finns ett nära samband mellan rekvisiten så att dessa inte anses självständiga eller åtskilda. Den sammanlagda sannolikheten kan även beaktas om rekvisiten härrör från en gemensam överordnad norm. De alternativa rekvisiten i exempelvis avtalslagen 31 § anses inte som separata, utan kompletterar

³⁹ Kolflaath (2008) s. 150.

⁴⁰ Jerkø (2017) s. 430.

⁴¹ Eckhoff (1943) s. 93–94.

⁴² Skoghøy (2017) s. 940.

⁴³ Eckhoff (1943) s. 99–100.

varandra och har samma övergripande norm. De olika alternativen ska därför behandlas som ett bevisstema.⁴⁴

Lindell har emellertid uttryckt kritik mot det synsätt som framförts av Eckhoff. Preciserar inte rätten vilken omständighet som prövas försvåras bevisföringen. Parter kan även komma att åberopa ett stort antal alternativa fakta för att rätten ska alternera dessa och det kommer då inte krävas mycket bevisning för varje enskilt faktum. Lindell har vidare hävdade att det kan vara problematiskt ur ett rättssäkerhetsperspektiv om domstolen godtyckligt kan alternera omständigheter samt att rättskraftsproblem kan uppkomma om det är oklart vilken av dessa domen grundas på. Att olika bevisbörderegler kan aktualiseras för olika rättsfakta medför dessutom att det inte är lämpligt att beviskravet ställs mot dessa i förening.⁴⁵

Lindell har även framhåvt att omröstningsregeln i RB 16 kap. 2 § kan få betydelse för frågan. Bestämmelsen stadgar att särskild omröstning kan uppställas gällande omständigheter vilka var för sig är av omedelbar betydelse för utgången i målet. Då en rättsregel innehåller alternativa rekvisit, som var för sig är tillräckliga för att rättsföljden ska inträffa, bör vart och ett av dessa kunna uppställas till särskild omröstning. I de fall domstolen väljer att tillämpa en sådan omröstning bedöms varje alternativ för sig. Det vore olämpligt om utgången i målet var beroende av om denna bestämmelse utnyttjats eller ej.⁴⁶

2.4 Alternativa grunder

När en talan har flera grunder har Eckhoff däremot ansett att det är av juridisk betydelse att kunna fastställa vilken av dessa som förelegat. Detta då grunderna är av självständig karaktär och inte har någon koppling till varandra förutom att de leder till samma resultat. Bestrids exempelvis betalningsskyldighet i första hand på grunden att fordran redan betalats och i

⁴⁴ Skoghøy (2017) s. 941–942.

⁴⁵ Lindell (1987) s. 204–205.

⁴⁶ Lindell (1987) s. 205.

andra hand att fordran blivit preskriberad ska dessa bedömas var för sig. Den separata bedömningen innebär således att sannolikheten som är knuten till preskriptionsgrunden inte får lika stor betydelse i situationer där de verkliga förhållandena inte motsvarat regelns tillämpningsområde.⁴⁷

Ett annat synsätt är att domstolen har att ta ställning till den generella frågan huruvida betalningsskyldighet föreligger. I sådant fall kan bevisningen för bägge grunder betraktas som bevis för detta generella bevistema. Lindell har dock konstaterat att det rör sig om två skilda rättssatser, varav den ena stadgar att en gäldenär inte ska behöva betala två gånger och den andra att en preskriberad fordran inte kan göras gällande. Det är således två teman, där bevisningen är fristående från varandra. Lindell har även hävdats att enligt lagen ska varje grund behandlas för sig, vilket bland annat motiveras genom att preskription ska betraktas som ett rättsfaktum och inte som ett bevis.⁴⁸

Huruvida olika omständigheter ska underordnas en generell regel eller om dessa ska delas upp i separata bestämmelser är en lagteknisk fråga. Lagstiftningstekniken får emellertid en avgörande betydelse om Eckhoffs synsätt tillämpas. Enligt detta bedöms alternativen tillsammans om de är inordnade under samma rättsregel, är de istället uppdelade ska det däremot ske en separat bedömning.⁴⁹ Skoghøy har dock hävdats att lagstiftaren sällan tagit hänsyn till bevistemats omfång vid utformandet av rättsregler, varför lagstiftningstekniken inte bör vara avgörande för om den sammanlagda sannolikheten kan beaktas.⁵⁰ Frågan kan således aktualiseras även då alternativen är uppdelade i skilda bestämmelser.⁵¹ Enligt Jerkø kan den sammantagna sannolikheten då beaktas om de olika rättsreglerna kan användas på vad som intuitivt uppfattas som samma omständigheter och om reglerna delar samma motiv. För att undersöka detta krävs en tolkning av de olika rättskällorna.⁵²

⁴⁷ Eckhoff (1943) s. 102–103.

⁴⁸ Lindell (1987) s. 208.

⁴⁹ Lindell (1987) s. 207.

⁵⁰ Skoghøy (2017) s. 941.

⁵¹ Jerkø (2017) s. 149.

⁵² Jerkø (2017) s. 436.

Jo Hov⁵³ är av liknande uppfattning då han påpekat att eftersom avtalslagen 31 och 33 §§ har samma rättsföljd bör det inte vara relevant att fastställa vilket av alternativen som förelegat.⁵⁴ Dessa rättsregler grundar sig i en generell etisk norm för avtalsförhållanden och bör bedömas tillsammans. Sker inte en gemensam bedömning kan avtal som strider mot denna övergripande norm vara giltiga enbart på grund av att det är oklart vilken oetisk handling som ägt rum.⁵⁵

2.4.1 Rättsfall

I detta underavsnitt redogörs för ett antal mål där domstolen gjort olika bedömningar angående hur beviskravet ska uppnås. Rättsfallen avser dock endast bedömningen avseende alternativa grunder. Det inleds med en tydlig skildring av bedömningssätten i tingsrätt och hovrätt. Därefter påvisas de olika bedömningssätten i två avgörande från Högsta domstolen. Under genomgången av rättsfall från Högsta domstolen var den separata bedömningen klart dominerande⁵⁶, enbart ett rättsfall gav stöd för en sammantagen bedömning.

I tingsrättsmålet yrkade käranden i första hand att rätten skulle fastställa att ett testamente var ogiltigt. Till detta yrkande åberopades flera grunder. I första hand gjordes gällande att testamentet utgjort en förfalskning. I andra hand hävdades att testamentet var ogiltigt då det upprättats under inflytande av psykisk störning. I tredje hand menade käranden att svaranden missbrukat testatorns oförstånd, viljesvagheter eller beroende ställning och på ett sådant sätt förmått testatorn att upprätta testamentet. Slutligen angav käranden i fjärde hand att testatorn blivit svikligt förledd att upprätta testamentet eller svävat i villfarelse angående vilken handling denne skrivit under.⁵⁷

⁵³ Professor emeritus i rättsvetenskap vid universitetet i Oslo.

⁵⁴ Hov (2010) s. 1171.

⁵⁵ Jerkø (2017) s. 153–154.

⁵⁶ Se exempelvis NJA 1985 s. 178, NJA 1982 s. 230 och NJA 1969 s. 172.

⁵⁷ Attunda tingsrätt, dom 2009-12-10 i mål T 4834-07.

Tingsrätten ansåg att det varit visat att testamentet uppfyllt formkraven och att det varit testatorn som undertecknat detta. Det var således inte fråga om en förfalskning. Slutligen konstaterade tingsrätten i sin sammantagna bedömning att flera väsentliga punkter rörande tillkomsten av testamentet varit oklara, dock ansågs förordnanden som gjorts till svaranden osannolika med bakgrund av testatorns tidigare testamenten och dennes livssituation. Av dessa anledningar ansåg tingsrätten att testamentet inte var i överensstämmelse med testatorns yttersta och verkliga vilja, varför käromålet bifölls. Det framfördes dock en skiljaktig mening i tingsrättens dom där de olika grunderna behandlades var för sig.⁵⁸

Tingsrättens avgörande överklagades sedermera till Svea hovrätt. Hovrätten konstaterade att prövningen av varje omständighet skulle ske systematiskt, samt att det skulle uppmärksammas att vissa av de åberopade händelseförloppen uteslutit varandra. Faktumet att namnteckningen förfalskats var exempelvis oförenligt med de grunder som förutsatt att det varit testatorn som upprättat testamentet. Vidare framhävde hovrätten att prövningen, enligt RB 17 kap. 3 och 7 §§, skulle ske avseende varje grund för sig. Detta innebar att hovrätten skulle tillämpa regler om bevisbörda och beviskrav på de rättsfakta som åberopats för att fastställa vilka av dessa som blivit bevisade. Enligt hovrätten var det därför inte möjligt pröva grunderna gemensamt och därigenom komma fram till slutsatsen att någon av dessa måste förelegat.⁵⁹

Bedömningen skedde emellertid på annat sätt i NJA 1980 s. 263. Käranden yrkade att ett fastighetsköp skulle ogiltigförklaras och flera grunder åberopades till stöd för detta. Grunderna var bland annat svikligt förledande, att köparen begagnat sig av kärandens trångmål, oförstånd och beroendeställning och att förmånen stått i uppenbart missförhållande till vederlaget från köparen. Käranden grundade även sin talan på att det skulle strida mot tro och heder att åberopa rättshandlingen mot henne. I domskälen

⁵⁸ Attunda tingsrätt, dom 2009-12-10 i mål T 4834-07.

⁵⁹ Svea hovrätt, dom 2010-10-06 i mål T 9983-09.

konstaterade Högsta domstolen att mycket talade för att det skett ett svikligt förledande, men skulle så inte skett ansåg domstolen att det måste antagas att köparen begagnat sig av säljarens trångmål och oförstånd, och således förmått henne till försäljningen.⁶⁰

Även i NJA 1962 s. 641 yrkades att ett köp av fastighet skulle förklaras ogiltigt. Kärandens grunder var bland annat avtalslagen 31 och 33 §§. Högsta domstolen konstaterade enbart att det ej visats omständigheter som föranlett ogiltighet i enlighet med avtalslagens bestämmelser, istället hänvisades till den bedömning som skett i hovrätten. Hovrätten konstaterade dock endast att utredningen inte visat på att det skett ett begagnade av annans trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning, dessutom var omständigheterna inte bevisade för att det skulle strida mot tro och heder att åberopa avtalet. I Högsta domstolen åberopades även att avtalet skulle ogiltigförklaras på grund av avtalslagen 32 §, även detta godtogs inte av domstolen.⁶¹

2.5 Sannolikheten för samma resultat

För att beräkna den sammanlagda sannolikheten för att samma resultat ska inträffa vid alternativa omständigheter har statistiska uträkningar undersökts. Denna presenterade beräkningsmetod återkommer sedan i uppsatsens analysdel.

Vid beräkningen av sannolikheten för att flera omständigheter förelegat multipliceras de enskilda sannolikhetsgraderna med varandra. För att sedan få ut den sammanlagda sannolikheten för ett visst resultat adderas de produkter som medför detta resultat. För att exemplifiera detta använder vi tre olika väderlekstyper, samt vilken sannolikhet att dessa medför resultatet regn. Antas att sannolikheten för att väderlekstypen *lågtryck* förelegat är 50 %, samt att sannolikheten för *regn* då är 90 % blir sannolikheten för *både lågtryck och regn* 45 % (0,5 x 0,9). Utgår vi vidare från att sannolikhet för att

⁶⁰ NJA 1980 s. 263.

⁶¹ NJA 1962 s. 641.

väderlekstypen *högtryck* förelegat är 20 %, och att sannolikheten för *regn* då är 10 % blir sannolikheten för *både högtryck och regn* 2 % ($0,2 \times 0,1$). Slutligen antar vi att sannolikheten för att väderlekstypen *ostadigt* förelegat är 30 %, och sannolikheten för *regn* då är 50 %, under dessa förutsättningar är sannolikheten för *både ostadigt och regn* 15 % ($0,3 \times 0,5$). Det kan således konstateras att sannolikheten för att resultatet *regn* ska inträffa vid en slumpmässig väderlekstyp är 62 % ($45 + 2 + 15$).⁶²

⁶² Körner & Wahlgren (2015) s. 54–55.

3 Analys

Då det råder osäkerhet kring rättsfaktums existens tillämpar rätten bevisbörderegler för att peka ut vilken part som har att bevisa att faktumet förelegat. Detta ska sedan bevisas till den grad av sannolikhet som motsvarar beviskravet. Hur sannolikhetsbedömningen ska göras då en part har bevisbördan för flera rättsfaktum råder det dock delade meningar i den juridiska doktrinen. Övriga rättskällor ger dessutom inte någon ledning i denna fråga. Uppsatsen har åsyftat undersöka bedömningen av flera osäkra rättsfakta, samt hur bedömningen bör ske om dessa är hänförliga till olika alternativa grunder.

Diskussionen inom doktrinen har främst avsett bedömningen av flera kumulativa rättsfakta. Vissa har hävdad att varje enskilt rättsfaktum ska göras sannolikt till den grad som motsvarar beviskravet, medan andra menat att den sammanlagda sannolikheten ska uppnå detta krav. Genom användandet av statistiska uträkningar tydliggörs att de olika synsätten kan innebära olika utgångar. För att beräkna den sammanlagda sannolikheten multipliceras de enskilda sannolikheterna med varandra. Detta medför att den totala sannolikheten blir lägre än om dessa skulle bedömas enskilt. Beviskravet kan således anses uppnått för de enskilda sannolikheterna, men beaktas istället den totala sannolikheten kan bevisningen vara otillräcklig.

Kan en part göra det 75 % sannolikt att rättsfaktum A existerat och 70 % sannolikt att rättsfaktum B existerat blir den totala sannolikheten för att både A och B existerat 52,5 % ($0,75 \times 0,7$). Innehåller rättsregeln istället tre kumulativa rekvisit, där sannolikheten för rättsfaktum C är 65 %, blir den totala sannolikheten cirka 34 %. Det blir således tydligt att det innebär en större utmaning för parten som bär bevisbördan att vinna målet om den totala sannolikheten ska motsvara beviskravet. De som hävdad att det bör ske en separat prövning har således motiverat detta med att det annars vore för svårt att uppnå beviskravet.

Bestämmelsen stadgar dock att A, B och C ska ha förelegat för att rättsföljden ska inträffa. Det är inte tillräckligt att A förelegat, inte heller är det tillräckligt att B varit för handen och så vidare. Vad som bör vara föremål för rättens prövning är istället huruvida A, B och C förelegat. Detta följer av den språkliga utformningen av regeln. Ställs däremot beviskravet mot dessa enskilt har det inte prövats om samtliga varit för handen. Att det är sannolikt att samtliga förlegat var för sig innebär inte att det är sannolikt att alla tre förelegat i förening. Detta resonemang blir särskilt tydligt då det istället rör osannolika rättsfakta. Är det osannolikt att A förelegat och det också är osannolikt att B förelegat är det enkelt att konstatera att det är ännu mer osannolikt att båda varit för handen.

Det som är föremål för rättens prövning bör således vara om samtliga rättsfakta förelegat. Eftersom den totala sannolikheten beräknas genom att multiplicera de enskilda sannolikhetsgraderna kommer detta medföra en lägre grad av sannolikhet än om en enskild prövning skett. Detta bör dock inte utgöra ett skäl för att det ska ske en separat bedömning. Att bortse från vad som följer av reglernas språkliga utformning och rationella uträkningar endast på grund av att den totala sannolikheten blir lägre är ett bakvänt sätt att lösa problemet. En alternativ lösning vore istället att rätten ställer ett lägre beviskrav då den sammantagna sannolikheten beaktas. Härtill ska även lyftas att uppfattningen om att det vore orimligt svårt att uppnå beviskravet bygger på en felaktig användning av beräkningsmetoderna.

En liknande problematik angående bevisstemats omfattning uppstår då en rättsregel innehåller alternativa rekvisit. Då det är tillräckligt med att ett alternativ är uppfyllt för att rättsföljden ska inträffa blir frågan om rätten ska pröva varje enskilt alternativ för att undersöka om beviskravet är uppnått eller om det är tillräckligt att rätten kan konstatera att i vart fall något av alternativen förelegat till denna sannolikhetsgrad.

Då samtliga alternativ leder till samma rättsföljd har det hävdats att det inte har någon betydelse om rätten inte kan fastställa exakt vilket som förelegat. Detta blir särskilt tydligt då Eckhoff framhåvt att det inte har någon betydelse vilken specifik dag som en fordran erkänts, utan det som är av juridisk relevans är om den erkänts inom eller efter en viss tidsfrist. Kan det helt säkert konstateras att fordran blivit erkänd inom tidsfristen vore det inte rationellt att komma fram till slutsatsen att fordran inte kan göras gällande. Av samma anledning bör det inte vara avgörande om rättsfaktum A eller rättsfaktum B förelegat då dessa uppställts som alternativ i samma rättsregel och leder till samma rättsföljd. Går det att konstatera att något av dessa förelegat ska rättsföljden inträffa, det har alltså ingen betydelse vilket som varit för handen.

Den rättsliga bestämmelsen stadgar att A *eller* B ska ha förelegat för att rättsföljden ska inträffa. Vad som blir föremål för den rättsliga prövningen är således om något av dem förelegat. Ovan förda resonemang visar att det bör ske ett beaktande av den sammanlagda sannolikheten, vilken är större än den för varje enskilt alternativ. Skulle det istället krävas att något enskilt alternativ kan göras sannolikt till den grad som motsvarar beviskravet kan talan komma att ogillas trots att den sammanlagda sannolikheten visar att det mer eller mindre är säkert att något av alternativen förelegat. Ett sådant synsätt är enligt mig för snävt och innebär att helheten inte beaktas.

Vidare är den kritik som framförts mot ett beaktande av den sammanlagda sannolikheten något överdriven. En ökad processföring med återopandet av ett stort antal fakta är exempelvis inte trolig. Antalet alternativa rekvisit inom en rättsregel är ofta begränsade till ett fåtal, varför det inte blir fråga om en omfattande mängd fakta som kan återopas. Troligtvis kommer dessutom en part återopas fakta som ger stöd åt varje alternativ oavsett om rätten beaktar den samlade sannolikheten eller bedömer varje alternativ för sig. Den gemensamma prövningen torde heller inte påverka domens rättskraft eftersom samtliga alternativ blir föremål för rättens prövning. Blir dock olika bevisbörderegler aktuella för de olika alternativen kan det däremot inte anses

lämpligt att bedöma dessa i förening, men i de fall där samma bevisbörderegler aktualiseras uppkommer inte denna problematik.

Lindell har dessutom lyft fram att regeln om omröstning i RB 16 kap. 2 § kan medföra att de alternativa omständigheterna bör bedömas var för sig. Som vi konstaterat blir den sammantagna sannolikheten högre än om det sker en separat prövning, det bör då inte vara avgörande för målet huruvida omröstningsregeln tillämpats då en sådan prövning medför en lägre sannolikhetsgrad. RB 16 kap. 2 § bör dock inte hindra en sammantagen bedömning. Det är möjligt att ställa upp alternativen och bedöma dessa var för sig och därefter beakta den totala sannolikheten. Att rätten först konstaterar sannolikhetsgraden för de olika alternativen är dessutom fördelaktigt för att minska den skönsmissiga uppskattningen av den totala sannolikheten. Fastställandet av de individuella sannolikheterna är även ett nödvändigt steg för att på ett korrekt sätt kunna beräkna den totala sannolikheten. Det ska vidare noteras att Lindell inte lyft fram omröstningsregeln vid bedömningen av kumulativa rekvisit. Även dessa rättsfakta är av omedelbar betydelse för utgången i målet. Trots detta är Lindell av uppfattningen att det ska ske en gemensam sannolikhetsbedömning när det är fråga om kumulativa rättsfakta.

Enbart faktumet att en rättsregel innehåller alternativa rekvisit bör dock inte ensamt vara avgörande för huruvida det är möjligt att göra en gemensam bedömning av sannolikhetsgraden. Det är tänkbart att rekvisiten uppställs som alternativ då det finns ett nära samband mellan dessa och att de kompletterar varandra, samt att det finns ett gemensamt syfte bakom dessa. Det har hävdats att det då är möjligt att beakta den sammanlagda sannolikheten. Är däremot alternativen helt självständiga och behandlar skilda frågor kan det däremot ifrågasättas om de bör behandlas tillsammans.

Frågan om en separat bedömning av helt självständiga alternativ aktualiseras främst då alternativa grunder är föremål för rättens prövning. Till skillnad

från alternativa rekvisit rör det sig då om alternativ som är hänförliga till olika rättsregler.

Lindell och Eckhoff har ansett att det ska ske en separat bedömning av sannolikheterna om dessa är knutna till olika grunder. Denna ståndpunkt har motiverats av Lindell med bakgrund av att frågan om preskription rör ett rättsfaktum och ska därför behandlas för sig. En sådan slutsats förutsätter dock utgångspunkten att det ska ske en enskild prövning av rättsfakta. Den som är av uppfattningen att rättsfaktums sannolikhet kan bedömas i förening övertygas knappast av denna motivering. Det är även oklart vad Lindell menat med att det ska ske en separat bedömning av grunderna enligt lagen. Jag har i vart fall inte funnit något stöd för denna uppfattning i de olika rättsreglerna.

Då Skoghøy hävdar att bevisets omfattning inte beaktats av lagstiftaren är det vidare problematiskt att lagtekniska skäl får en avgörande betydelse för Eckhoffs synsätt. I min mening är istället sambandet mellan de olika alternativen avgörande för hur sannolikheten bör beaktas. Huruvida de olika alternativen är inordnade under samma rättsliga bestämmelse eller om dessa är uppdelade har således ingen större betydelse. Finns det ett nära samband mellan alternativen bör den totala sannolikheten vara föremål för rättens prövning, givet att förutsättningarna för bestämmelserna i övrigt är uppfyllda. Likt det som Jerkø framfört bör det föreligga ett sådant nära samband om de olika reglerna avser liknande omständigheter och har samma motiv. Det kan dock i sig innebära en problematik för rätten att fastställa huruvida de olika bestämmelserna har ett nära samband i denna mening. Här bör de traditionella rättskällorna användas för att utreda om ett sådant samband finns. Faktumet att alternativen är inordnade under olika bestämmelser kan även vara ett tecken på att det rör sig om skilda frågor, vilka bör ses som separata bevisman.

Att det bör ske en separat bedömning av sannolikheten för olika grunder blir tydlig när det rör sig om så pass skilda alternativ som preskription och frågan om befriande betalning skett. Trots att bägge medför att gäldenären inte anses

betalningsskyldig bör de inte bedömas i förening. Omständigheterna som är hänförliga till preskriptionsgrunden är helt irrelevanta för frågan om gäldenären redan betalt sin skuld och vice versa. På grund av detta bristande samband bör sannolikheten som är knutet till den ena grunden inte få påverkan för det helt skilda alternativet. Det finns vidare ingen övergripande norm som förenar dessa.

En närmare koppling finner vi istället bland avtalslagens ogiltighetsregler. Dessa kan anses ha ett övergripande syfte och motiv om att avtal ska förklaras ogiltiga om ens motpart handlat ohederligt. Vidare torde bestämmelserna behandla liknande omständigheter. I NJA 1980 s. 263 konstaterade Högsta domstolen att mycket talade för att grunden svek förelåg, men om så inte var fallet förelåg i vart fall ett begagnade av säljarens trångmål och oförstånd. Bägge grunder avser sådana handlingar som anses oacceptabla av rättsordningen och medför att ett avtal ska förklaras ogiltigt. Det nära sambandet mellan de olika alternativen medför att det saknar juridisk relevans att fastställa vilket som förelåg, varav den sammanlagda sannolikheten bör beaktas. Uttalandet från Högsta domstolen pekar på att domstolen gjort en sådan gemensam bedömning, vilket blir särskilt tydligt då det inte specificerats vilken grund som medfört att talan bifölls.

Trots att det rörde liknande bestämmelser visar avgörandet från 1962 en annan bedömningsmetod. Domstolen konstaterade att utredningen i målet inte talat för att det rört sig om ett begagnade av oförstånd och ohälsa, samt att förhållandena ej heller varit sådana att det skulle strida mot tro och heder att åberopa avtalet. Att avtalet skulle förklaras ogiltigt på grund av avtalslagen 32 § prövades först i Högsta domstolen men även denna grund godtogs inte av rätten. Det skedde ingen utförlig redogörelse för domstolens bedömning men upprästandet av samtliga grunder där ingen ansågs förelagt talar i min mening för att det skett en separat bedömning av alternativen.

I tingsrättsmålet skedde däremot en tydlig bedömning av den sammanlagda sannolikheten. Tingsrätten kom fram till att testamentet skulle

ogiltigförklaras på grund av att det varit högst sannolikt att någon sådan omständighet förelegat. Det var då inte nödvändigt att specificera vilken omständighet som medförde att testamentet skulle ogiltigförklaras. Istället för att pröva de enskilda alternativen var för sig utvidgades således rättens bedömning till att omfatta den generella frågan om någon grund som föranleder ogiltighet förelegat.

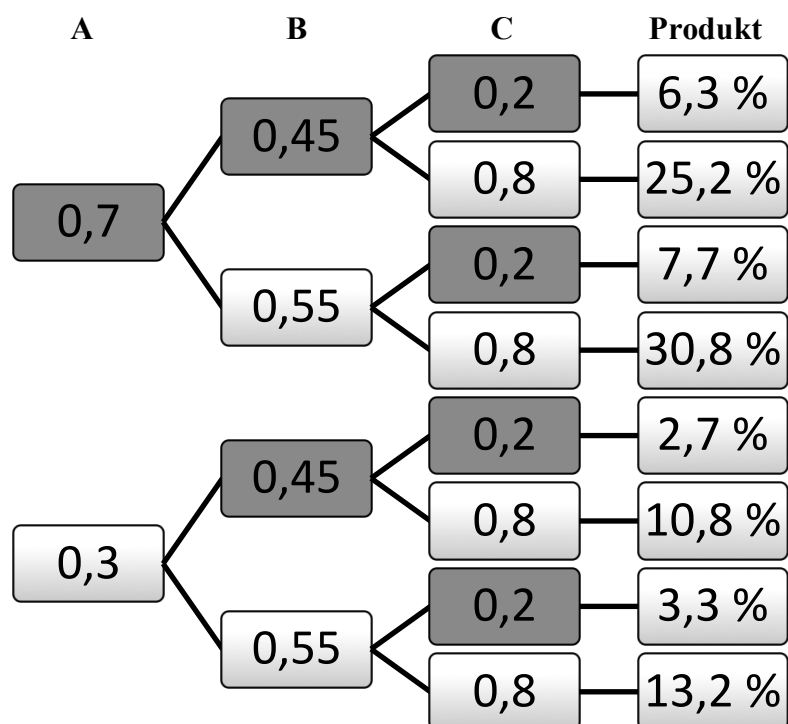
Hovrätten påpekade dock att varje grund skulle prövas för sig med stöd av RB 17 kap. 3 och 7 §§ och att rätten skulle tillämpa regler om bevisbördans placering samt beviskrav för att fastställa vilka rättsfakta som blivit bevisade. Av denna anledning ansåg hovrätten att det inte var möjligt att komma till slutsatsen att någon av grunderna måste förelegat. Något ytterligare stöd för detta ställningstagandet har dock inte angivits. Det finns anledning att vara kritisk mot hovrättens uttalande. Detta då en språklig tolkning av bestämmelserna inte kan medföra en sådan slutsats. Inte heller ger övriga rättskällor stöd för denna tolkning. Ett tillämpande av regler om bevisbörda och beviskrav hindrar vidare inte en slutsats att något av alternativen måste ha förelegat. Rätten kan fortfarande placera bevisbördan utifrån osäkra rättsfaktum och sedan tillämpa beviskravet för dessa gemensamt.

Det problematiska med tingsrättens resonemang är däremot att det blir svårt att fastställa exakt vad det är som gjort att rätten kommit till slutsatsen att testamentet skulle anses ogiltigt. Denna vaghet är problematisk ur ett rättssäkerhetsperspektiv då det blir svårare att kontrollera avgörandet. Hovrätten har även lyft fram problematiken med att vissa alternativ utesluttit varandra. Sannolikheten för de alternativ som förutsatt att testatorn upprättat testamentet kommer att påverkas om det blir klart att testamentet förfalskats. Dessa alternativ är alltså inte oberoende av varandra. Tingsrätten lyfte dock särskilt frågan om förfalskning och kom fram till att det var testatorn som undertecknat testamentet. Sannolikheten för att testamentet varit förfalskat torde således inte ingått i beräkandet av den totala sannolikheten.

En tydlig fördel med beaktandet av den totala sannolikheten för olika alternativ är att domstolen kan förklara ett testamente, eller exempelvis ett avtal om fastighetsförsäljning, ogiltigt då det ansetts tillräckligt säkert att något skett som föranleder denna rättsföljd. Om rätten med tillräcklig säkerhet kan konstatera att en part handlat på ett sett som medför att ett avtal ska ogiltigförklaras kan det inte anses rationellt att komma fram till slutsatsen att detta ska vara giltigt. Bedömningen av de olika alternativen bör dock inte ske godtyckligt och det bör ställas höga krav på sannolikhetsgraden.

Genom att använda statistisk sannolikhetsberäkning är det möjligt att på ett rationellt sätt fastställa den sammanlagda sannolikheten för att ett och samma resultat ska inträffa vid olika alternativa omständigheter. Vi kan således beräkna hur sannolikt det är för att det förelegat någon omständighet som medför att talan bör bifallas. Därefter kan denna sannolikhetsgrad ställas mot beviskravet för att se om detta är uppnått. Vid utformandet av denna uträkning har ledning hämtats från den beräkning som uppställts i avsnitt 2.5.

I uträkningen antas att bevisning frambringats så att sannolikheten för att rättsfaktum i grunden A förelegat är 70 %, för den alternativa grunden B är denna sannolikhet istället 45 % och slutligen är sannolikhetsgraden för att rättsfaktum i grunden C förelegat 20 %. Vi utgår vidare från att dessa sannolikheter är oberoende av varandra. För att förtydliga uträkningen används följande figur där de ifyllda rutorna markerar sannolikheten för att omständigheterna i grunden förelegat:

Sannolikheten för att samtliga alternativ förelegat är 6,3 % ($0,7 \times 0,45 \times 0,2$). Sannolikhet för att inget av dessa varit för handen är däremot 13,2 % ($0,3 \times 0,55 \times 0,8$). Eftersom det rör sig om alternativa grunder där endast ett av alternativen behöver ha förelegat för att talan ska bifallas behöver vi räkna ut den sammanlagda sannolikheten för alla de olika situationer där i vart fall en av A, B eller C varit för handen. Sannolikheten för att endast ett av alternativen förelegat är 44,9 % ($30,8 + 10,8 + 3,3$). Det kan vidare vara så att två av alternativen varit för handen ($25,2 + 7,7 + 2,7 = 35,6$ %) eller att samtliga förelegat ($0,7 \times 0,45 \times 0,2 = 6,3$ %). Sannolikheten för att någon omständighet förelegat som medför att rättsföljden ska inträffa är således hela 86,8 % ($44,9 + 35,6 + 6,3$). Ur ett kunskapsteoretiskt synsätt bör således talan vinna bifall om beviskravet kvantifierats till 85 %. Sker däremot en individuell prövning av varje alternativ ska talan ogillas.

Genom denna uträkning kan vi således visa att det med stor sannolikhet förelegat en situation som medför att rättsföljden ska inträffa. Huruvida den sammantagna sannolikheten ska beaktas bör dock inte enbart baseras på rationella uträkningar om sannolikhet. Som ovan nämnt blir den sammantagna bedömningen först aktuell då olika rekvisit har ett nära

samband, oavsett om dessa regleras samma i rättsregel eller ej. Kan det konstateras att det finns ett nära samband mellan alternativen bör sedan statistiska beräkningsmetoder användas för att minska den skönsmässiga bedömningen av den totala sannolikhetsgraden.

4 Slutsatser

Det kan konstateras att lagtext, förarbeten och praxis inte ger någon större vägledning för att besvara hur beviskravet bör uppnås vid förekomsten av flera osäkra rättsfakta, samt hur bedömningen bör ske om dessa är hänförbara till alternativa grunder. Det har vidare framförts skilda synpunkter i den juridiska litteraturen. Genom att enbart använda de traditionella rättskällorna är det således inte möjligt att dra någon slutsats angående hur bedömningen bör ske. Genom användandet av andra källor anser jag däremot att det är möjligt att beakta den gemensamma sannolikheten, samt att prövningen i vissa fall även bör avse denna.

Då en rättsregel som innehåller kumulativa rekvisit tillämpas bör det ske en bedömning av den totala sannolikheten för samtliga rättsfaktums existens. Regeln stadgar att samtliga omständigheter ska vara för handen, varför det inte är tillräckligt att pröva varje rättsfaktum för sig. Då samtliga omständigheter måste föreligga för att rättsföljden ska inträffa bör således samtliga vara föremål för rättens bedömning. Den totala sannolikheten är möjlig att beräkna och beviskravet bör således ställas mot denna.

Prövningen bör också avse den totala sannolikheten när regler med alternativa rekvisit tillämpas. Det nära sambandet mellan de olika alternativen medför att det inte är nödvändigt att specificera vilket som förelegat. Rättsföljden inträffar när något av alternativen varit för handen och det finns således ingen juridisk relevans i att särskilja dessa. Det som rätten bör pröva är alltså om något av alternativen förelegat.

Trots att rättsföljden blir densamma finns det situationer där olika alternativ inte bör bedömas tillsammans. Detta aktualiseras främst när det framförs alternativa grunder som stöd för ett yrkande. Två skilda rättsregler kan medföra samma rättsföljd trots att dessa behandlar olika omständigheter eller har olika rättspolitiska motiv. Det är då av vikt att dessa åtskiljs i den rättsliga

bedömningen för att sannolikheterna inte ska påverka varandra. Det som är relevant för den ena rättsregeln kan vara helt irrelevant för fastställandet om förutsättningarna för att den andra rättsregeln varit för handen. Lagstiftningstekniken bör inte spela avgörande roll, det som är av relevans är istället huruvida det finns ett nära samband eller inte. Behandlar rättsreglerna olika omständigheter eller har olika rättspolitiska motiv är det inte lämpligt att pröva dessa alternativ tillsammans. Det bör dock ske en gemensam prövning om det finns ett sådant nära samband. Genom användandet av statistiska beräkningsmetoder kan vi därefter undersöka om beviskravet är uppnått, och i slutändan blir det då endast en fråga om sannolikhet.

Käll- och litteraturförteckning

KÄLLOR

Tryckta källor

SOU 1938:44 Processlagsberedningens förslag till rättegångsbalk. 2.

Otryckta källor

Christian Dahlman, Professor på juridiska fakulteten vid Lunds universitet, e-post den 11 december 2019.

Pierre Carbonnier, Universitetsadjunkt på statistiska institutionen vid Lunds universitet, e-post <pierre.carbonnier@stat.lu.se> den 10 december 2019.

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1962 s. 641.

NJA 1969 s. 172.

NJA 1980 s. 263.

NJA 1982 s. 230.

NJA 1985 s. 178.

Underrätt

Attunda tingsrätt, dom 2009-12-10, meddelad i Stockholm. Mål T 4834-07.

Svea hovrätt, dom 2010-10-06, meddelad i Stockholm. Mål T 9983-09.

Övrigt

Juridiska fakulteten i Lund (2019-10-10), *Öppet fall – Harry Scheins testamente* [Podcast]. <<https://poddtoppen.se/podcast/1478626548/oppet-fall/harry-scheins-testamente>> (besökt 2019-11-25).

LITTERATUR

Dahlman, Christian (2018), *Beviskraft – Metod för bevisvärdering i brottmål*. 1 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Eckhoff, Torstein (1943), *Tvilsrisikoen – (Bevisbyrden)*. Grundt Tanum, Oslo.

Ekelöf, Per Olof & Edelstam, Henrik & Heuman, Lars (2009), *Rättegång – Fjärde häftet*. 7 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Ekelöf, Per Olof & Edelstam, Henrik & Heuman, Lars & Pauli, Mikael (2016), *Rättegång – Första häftet*. 9 uppl., Wolters Kluwer Sverige AB, Stockholm.

Fitger, Peter & Sörblom, Monica & Eriksson, Tobias & Hall, Per & Palmkvist, Ragnar & Renfors, Cecilia (1948), *Rättegångsbalken II*. Del 3. Supplement 87 oktober 2019. Nordstedts Juridik AB, Stockholm.

Heuman, Lars (2005), *Bevisbörda och beviskrav i tvistemål*. Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Hov, Jo (2010), *Rettergang II*. Papinian, Oslo.

Jerkø, Markus (2017), *Bevisvurderingens rettslige rammer – bevistema, bevisbyrde, beviskrav*. Universitetforlaget, Oslo.

Kleineman, Jan: 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (2018), *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Studentlitteratur AB, Lund. s. 21–46.

Kolflaath, Eivind (2008), *Sannsynlighetsovervekt og kumulering av tvil*. Lov og rett, vol. 47,3 s. 149–165.

Körner, Svante & Wahlgren, Lars (2015), *Statistisk dataanalys*. 5 uppl., Studentlitteratur AB, Lund.

Lehrberg, Bert (2019), *Praktisk juridisk metod*. 11 uppl., Iusté Aktiebolag, Uppsala.

Lindell, Bengt (1987), *Sakfrågor och rättsfrågor*. Iustus förlag, Uppsala.

Lindell, Bengt (2017), *Civilprocessen – rättegång samt skiljeförfarande och medling*. 4 uppl., Iustus Förlag AB, Uppsala.

Sandgren, Claes (2018), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod och argumentation*. 4 uppl., Nordstedts Juridik AB, Stockholm.

Skoghøy, Jens Edvin A. (2017), *Tvisteløsning*. 3 uppl., Universitetsforlaget, Oslo.

Westberg, Peter (2013), *Civilrättskipning*. 2 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm.